

Літературна критика

Ольга Шаф

ПРО РАДІСТЬ РУХУ І СВОБОДУ ПЕРЕСУВАНЬ: ЗБІРКА ПОЕЗІЙ ОЛЕНИ ГУСЕЙНОВОЇ “ВІДКРИТИЙ РАЙДЕР”

Дебютна книжка віршів Олени Гусейнової “Відкритий райдер” – це своєрідний “путівник” (або “Аріаднин клубок”, або “GPS-навігатор”) у лабіринтах душі, у розломах свідомості, де виокреслюються “маршрути” перебігання енергетичних імпульсів почуттів, переживань, уявних – і не тільки – вражень... Це “мапа”... здійснених і нездійснених подорожей “у глиб себе”, “у світ-такий-як-він-є-в-тобі”, у “внутрішній Дагестан” (à la Іздрик), у ту “останню територію” (із дозволу Патріарха), де свобода. Отже, туга за подорожами (як сказано в анотації до книжки “Відкритий райдер”) і речовим дорожнім антуражем – передусім потяг до свободи й романтики, утеча від буденної одноманітності в екзотику інших міст і культур, у кохання, у мистецтво... Якщо помислити глобально, то все життя людини – мандрівка, а навколишній матеріальний світ – запотребований нею “райдер”. (Вектор інтерпретації визначає обкладинкова світлина, де зображено захарашений речами (переважно книжками й музичними бобінами, бо їх, напевне, повсякчас потребує героїня), манекенами (символ несправжності й ілюзорності реальності матеріального?) простір кімнати із розчахнутими (кудись!) дверима, перед якими – дівчина в дорожньому взутті... Багато одягу й взуття серед кімнатного безладу може означати варіативність ліричних масок, готовність до зміни “дорожніх костюмів”, а дзеркало – готовність до рефлексії власного Я).

...На “мапі” відкритого поетичного світу Олени Гусейнової – Нью-Йорк і Рим, Прага й Київ, Мексика й Іспанія, але то лиш декорації, що не заступають, а м’яко відтіняють шляхи героїні. Мокрий пісок Ель-Віскаїно, лагуна Скаммонс, Вацлавська площа, James Joyce St. тощо – топоси, де “фотографує” / фіксує себе лірична героїня, демонструючи так свою всеприсутність у світі, відсутність кордонів, відстаней, меж, навіть часу (бо спостережені й новонароджений Ахілл, і Каліпсо з Одиссеєм; та й сама лірична героїня зустрічає “...себе маленьку. Ось я – мені – 14 років...” (із “Drum”). Земний світ у діахронії і в топографічній розгорнутості, як і світ культури у своєму без-часі й без-цінності, переплетені в Я-свідомості, що постає епіцентром і єдиним героєм – “подорожнім” художнього простору:

Рим існував лиш для того,
Щоб у найспекотніший день
липня
жінка в босоніжках
із найтоншої шкіри пітона
мочила ноги в фонтані
на Площі Іспанії.
Фонтан скидався на човен.

Роздуми про навігацію –
на роман про морську хворобу.
Очі чоловіків –
на фотоапарати.
А вона –
на чорно-білий знімок
над
моїм
письмовим столом.

У поезіях, де назви міст фігурують у заголовках, що може видатися чіткою інтерпретаційною вказівкою, розгортається натомість їхня асоціативна “топографія” – суб’єктивована рефлексія героїні окремих знаків місцевої культури, як, приміром, у поезії “Улан-Уде”:

...Сатинові блузки
і батистові нічні сорочки
швидко стають вошками.
Старосвітське віяло і шалі підшерстні –
не вберігають.

Листи
не доходять сюди –
навіть
зі
службовими марками...

Образи тканин, шалей у цьому фрагменті, як і образи персня із білого та жовтого золота, шовкової хустки, що “пропускають крізь нього щоранку”, “зімкнених ніг жінок у шлюбних ложах” із цієї поезії асоціативно відтворюють культурну екзотику Улан-Уде, фрагментарно-“фотографічно” схоплену ліричною героїнею. Образи одягу, інших побутових речей, що окреслюють місце тимчасового перебування героїні, у поезії “Улан-Уде”, як і в багатьох інших творах збірки, створюють матеріальну конкретику її духовно-почуттєвої екзистенції.

Екзотика... Це, напевне, головна вимога Олениного “райдеру”. Але не так екзотика іноземних культур – це знов-таки лише декорація, як екзотика інтимних почуттів і стосунків, екзотика презентації власного Я у світі:

Коли я буду жити в тій частині глобуса,
де температура не опускається нижче
25 за Цельсієм і 80 за Фаренгейтом, –
у мене буде колекція з 363 окулярів від сонця,
а в мого чоловіка – колекція
з 363 гарпунів і риболовних сіток... (“Vtopia”).

Екзотичний також образ самої ліричної героїні. Так, у поезії “Прощальне” вона протиставляє, порівнює себе з іншими – як зрозуміло з контексту, “правильними”, “успішними” жінками, в яких й імена, й очі, і кар’єри – блискучі. У героїні ж поезії ім’я – “бліда назва”, очі “сірі, як сукні в Еспрїті”, замість кар’єри – “один робочий день – понеділок”. Кульмінаційний її доказ своєї “інакшості” – фрагмент порівняння вмісту сумки “успішної” жінки з її власною (адже саме сумочка у фемінному світовідчутті, за результатами численних спостережень, уявляється дзеркальним відбиттям жіночої сутності, матеріальною презентацією жіночого характеру):

...Але ж бувають у жінок сумки,
всередині яких прибрано –
помада і пудра окремо
від ключів;
ключі – від паперових хустинок;
хустинки – від тампакса <...>.

А в мене у літній сумці –
осінній шалик;
під підкладкою зимової –
чужа фляга з текілою,
в бічній кишені рюкзака –
Round Midnight
з Декстером Гордоном...

“Творчий безлад” сумочок ліричної героїні, де є місце найнеочікуванішим й екзотичним речам (як-от текіла), образ рюкзака (який, до речі, теж називають райдером) увиразнюють її мандрівну романтичну натуру, незвичайність, чим вона, вочевидь, задоволена, бо останні слова поезії – “*Бля, ні фіга в тих жінок немає – / Взагалі – н-і-ф-і-г-а*”.

Взаємини ліричної героїні із коханим відтворено “Ти” у поезіях Олени Гусейнової, як уже було сказано, на екзотичному тлі, вони позначені часом вишуканою прямоотою і лаконічністю, тонким аристократичним еротизмом:

Коли море Картеса
Вдарило нам в обличчя
Диханням з йоду й солі,
Ти сказав:
– Зупиняйся.
Я скинула майку
І джинси.
Ти цілував мене в губи,

Обплітав ногами,
Обсотував,
Пригортав,
Стискав,
Тулив.
Мокрий пісок Ель-Віскаїно
Налипав на груди
І внутрішній бік стегон

(“Вірш, у якому багато власних назв і мало географічної достовірності”).

Взаємини двох – це теж подорож, де більше важить шлях, ніж пункт призначення, який часто так і лишається невідомим. В усіх поезіях збірки на цю тему – а їх чимало – оприявнюється інтимний портрет героїні, де домінує горда, але вразлива стриманість: біль, тривогу та інші почуття, притаманні коханню, сховано за констатаційною інтонацією, лаконічністю, навіть уникненням вияву переживання, але в такий спосіб енергетична наснаженість поезії лише підсилюється:

Врятуватися дуже просто.	Тоді звільнюся.
Не треба читати книжок з психоаналізу	Не впізнаю тебе.
в палітурках з вати.	Навіть якщо кричатимеш,
І не треба шукати відворотного	махатимеш руками,
або приворотного зілля.	проситимеш
Просто підійти упритул.	сторонніх сказати мені, що
Щоб риси обличчя, слова, навіть подихи	ти вже
Розплилися й злилися в одну	чекаєш
Найжовтішу у світі пляму.	на розі.

Однак уважати екзотику, романтику подорожі основною причиною “Відкритого райдеру” Олени Гусейнової – означає недооцінювати блискучий у своєму мінімалізмі, вишуканий у своєму аристократизмі, інтелектуально-інтелігентний стиль поетеси. Його домінанти – це й констатативні верліброві поетичні пасажі, і мультикультурний хронотоп, і синтез егалітарного та молодіжного (тріпового) світовідчуття, і тонке переживання ситуації, місця і часу, і... ще багато іншого.

Опосередковано стосується теми “райдеру” і така суто фемінна риса письма Олени Гусейнової, як конкретика речі на зразок: “Якщо у шкіряних рукавичок / відрізати пальці, / їх можна буде одягати у вересні. / В них можна буде грати на роялі, продавати пиріжки з чим завгодно” (“Галантерейний цикл”). Високе й буденне, просте й незвичайне, речове й духовне в поезії О. Гусейнової поряд – як і в житті... І в цьому теж своя романтика. У поетичному циклі “Смус-аяти”, де розгортається уявний діалог героїні з Богом, жіноча натура постає саме такою компліментарною: серед семи речей, які зробила б героїня, “заступаючи” Бога, поки Той відпочиває, – і тепло замість холоду, і якісний бензин, і подружжін шлюб, і відсутність горя, і вміння співати, і Київ – місто над морем... І все сприймається однаково важливим. І так воно, по суті, і є...

А ще вирізняє поезію Олени Гусейнової по-жіночому тонке відчуття сув’язі часів, коли здається, що змінюються лише імена, а ситуації, їх наслідки та виконані ролі – ті самі, коли речі є знаками, а знаки – речами:

Коли мої батьки одружувалися –	ковтнула маленьку пігулку –
померла Ліля Брік.	можливо, навіть синього кольору.
Вона, мабуть, одягла	Моя мама в цей час
свою найліпшу сукню	чекала своєї черги сказати “так”
(якусь паризьку),	і назавжди змінити прізвище.
чорним олівцем домалювала брови,	Відганяла від себе мух
а червоним – губи,	у провінційному загсі.
востаннє подивилася в мале люстерко	і теж згадувала сестру,
– чи не забула нічого –	у весільній сукні якої
і, згадавши когось зі своїх чоловіків,	виходила заміж.
а ймовірно, лише сестру,	

Спекотний день 1978 року – точка перетину двох жіночих доль, далеких, але цим днем дивовижно поєднаних: долі Лілі Брік, що завершилася (або ні – перейшовши у кращий світ, з’єдналася з Маяковським у небесному шлюбі?), і долі матері-героїні, яка брала шлюб земний. І для них обох був позитивно вирішений вибір – піти самохіль із життя чи сказати “так”, і думки, що турбували їх у цей момент, схожі – у кожної про свою сестру. І сукні – важлива складова ритуалу, матеріалізація жіночності. Але конотації образів цих двох картин парадоксально (а, може, й ні) переплетені: самогубство зображене як відродження давньої вроди Брік, як апогей її жіночості й шарму, а весілля матері поетки асоціюється із вмиранням через деталі: “чекала своєї черги”, “змінити назавжди”, “відганяла від себе мух”. Згадується архаїчне вірування про шлюб як символічну смерть, бо назавжди змінюється статус. Але в поезії О. Гусейнової не зовсім про це: ідеться про життя, його парадокси й віражі, його закономірності й випадковості, про щось підспудне, яке раптом оприявнюється...

Інтрига назви збірки Олени Гусейнової тримається впродовж її читання. Романтика подорожей, калейдоскоп культур, міст, вражень, ефектів, валізи й рюкзаки, жіночі сумочки й сукні, ранкова кава й улюблена музика, стародавня бруківка й безкрая пустеля – такий собі “райдер” поетеси на цих “відкритих гастролях”. Водночас семантика слова “райдер” – рух, пересування, мотив якого наскрізний у поезіях О. Гусейнової. У сленговій англійській це слово має значеннєвий відтінок сексу – будь ласка, маємо в її поезіях наліт інтимно-еротичної тональності. А ще слово “райдер” означає “майстер”, “найкращий їздок”, і в цьому сенсі – читач без розчарувань, бо поетична майстерність Олени Гусейнової розворушує серця і кличе за собою в нескінчений, святковий “тріп”.

Отримано 11 квітня 2013 р.

м. Дніпропетровськ
